

Kádár Gyula: Az erdélyi magyarság (1918–2011)

Készítette: Szász Etelka Zita

Székelyföld is veszélyben!

"Dióhéjba" tömörítve bemutatjuk az elmúlt kilencvenegy év történelmét, a fő hangsúlyt a nemzetiségi elnyomásra, az asszimilációs politikára helyezve. Miért fontos ennek ismerete?

Mert sokan még mindig nem hiszik el, hogy Székelyföld is veszélyben van, ha nem vívjuk ki a belső önrendelkezés jogát. Ha nem harcoljuk ki Székelyföld területi autonómiáját. Nem hiszik el azt sem, hogy nemcsak gyermekeink, unokáink, hanem mi magunk is megtapasztalhatjuk az erdélyi szórványsors szomorú valóságát. Nem szabad álmunkat magunkat, tudni kell, hogy az erdélyi színmagyar városokat néhány évtized alatt tették román többségűvé. Az olyan régiókban pedig, ahol számottevő magyarság élt, az számszerű kisebbségbe került. Ennek illusztrálására Barcaság etnikai változását mutatom be. A Háromszékkal szomszédos Brassó lakossága 1910-ben még 70 százalékban magyar és szász többségű volt, míg a román számarány mindössze 28,7 százalék. Mára a helyzet drasztikusan megváltozott: az említett két (többségi) népcsoport elenyésző kisebbséggé vált, alig 8 százalék. Ha Brassó város 1910-es népességi arányait hasonlítjuk össze a mai Sepsiszentgyörgyével, azt látjuk, hogy a nem románok számaránya 71,3 százalék, tehát közel azonos! Brassó megye 1910-ben szintén magyar és német többségű, 64,2 százalékkal. Ma már itt sem sokkal jobb a helyzet, mint a városban.

Az elmúlt évszázad alatt az alig néhány százalékéban román lakosságú észak-erdélyi nagy magyar városok népességi arányai szintén megváltoztak. A népességváltozásra elsősorban az 1950-es és az 1960-as években került sor. Néhány példa: az 1941-es népszámlálás szerint a népességi arányok Észak-Erdély néhány nagy városában a következők: Marosvásárhely magyarságának aránya 95 százalék, a románoké 3,9. Szatmárnémeti magyarságának aránya 92,9 százalék, a románoké 4. Nagyvárad magyar népessége 91,8 százalék, a románoké 5,2. Kolozsvár magyar népessége 86,5 százalék, a románoké 8,9. Hogy ki kit olvasztott be - magyarosított vagy románosított -, bárki megadhatja

a választ a kérdésre. A nagy tatárjárás (1241) utáni 639 év alatt az Erdélybe betelepülő románság nemhogy tömegesen elmagyarosodott volna, de 1880-ban is mindössze 5,7 százalékuk ismeri az állam nyelvét, a magyart. Ne feledjük: az alkotmányban meghirdetett "egységes és homogén nemzetállam" megteremtésének útjában ma már csupán Székelyföld magyar közössége áll! Nem véletlen az, hogy a hivatalos okmányokban, de még a megyehatáron elhelyezett turisztikai táblákon sem tűrik meg a Székelyföld név használatát! Sokan abban a hitben ringatják magukat, hogy ha az elmúlt huszonegy évben alig észlelhető az etnikai arányok megváltozása, akkor az a továbbiakban sem módosul. Elfelejtik azt, hogy ez a rendszerváltás, a volt szocialista vagyon megszerzésével való elfoglaltság, a nagy gazdasági világválság, valamint Székelyföld tudatos elszegényítésének taktikájával magyarázható. De ha Románia gazdaságilag talpra áll, a veszélyérzet és az önvédelem hiányában "békésen álmódzó" székelységet is gőzhengerként fogják kisebbségbe szorítani, etnikailag fellazítani. Tehát addig kell kiharcolni Székelyföld autonómiáját, amíg nem késő! Ha most nem teszünk meg mindent - természetesen törvényes eszközökkel -, akkor számításaim szerint Sepsiszentgyörgyön már a 2020-as választást nem mi nyerjük meg. Márpedig, ha nincsenek választott vezetőink, akkor - amint Marosvásárhely példája is mutatja - szülőföldünkön mások fognak intézkedni, de nem a mi érdekünkben! Ne feledjük, a Székelyföld akkor már nem a mi otthonunk lesz, nem az a hely, ahol jól érezhetjük magunkat! El kell dönteni: mit akarunk?

A román nacionalizmus 1918 előtt

Ahhoz, hogy a mai agresszív, türelmetlen román nacionalizmust megértsük, ismernünk kell annak mély gyökereit. Nagyon sokan úgy gondolják, hogy a román nacionalizmus csak most, az elmúlt huszonegy évben nehezedik ránk, illetve annak gyökerei csak a Ceaușescu-diktatúráig vezethetőek vissza. A román nacionalizmus már korábban kialakult. Természetesen ennek elemzése nem célunk, csak néhány példával szeretnénk rávilágítani arra, hogy nem új keletű. Az intolerancia, az idegengyűlölet már a Horea vezette parasztzendülés és magyargyilkolás idején is létező valóság. Hasonlóképp az 1848-49-es erdélyi polgárháborús kilengések, magyarmészárlások is erre mutatnak. A két román fejedelemség egyesítése előtt (1857-ben) a jeles román politikus, Mihail Kogălniceanu a nem ortodox polgárok jogainak biztosítására, a jogfosztottság felszámolására az ideiglenesnek nevezett országgyűlésen 52 javaslatot terjesztett be. Az 1866-os román alkotmány némi könnyítéseket hoz a nem keresztény idegenek számára, de ellentüntetésekre, pogromokra került sor. Az 1878-as berlini kongresszus arra kötelezi az új és független Romániát, hogy a zsidóknak, a mohamedánoknak biztosítsa az állampolgári jogokat. 1879-ig csak keresztények kaphattak román állampolgárságot.

Amikor 1918-ban Románia megkapta Erdélyt, a nemzetiségek felszámolásában már óriási tapasztalatok birtokában volt. Az 1877-ben megszerzett Dobruzsza

etnikai arányait 1900-ig 19 százalékról 48,2 százalékra emelte. Egy 1900-ban megjelent román kiadvány azt állítja, hogy Dobrudzsában még mindig 51,8 százalékban élnek "idegenek". Több módszert alkalmaztak. Nem adtak politikai jogokat a nem román lakosságnak, hivatalt sem viselhettek, tehát érdekeltté váltak abban, hogy a nyilvántartásokban románként szerepeljenek. Ugyanakkor nagyfokú telepítés folyt az etnikai arányok megváltoztatására. Legfontosabb eszköz az iskolai oktatásnak a román nacionalizmus szolgálatába állítása volt. 1897-ben Spiru Haret közoktatási miniszter körrendeletében nacionalista szellemű oktatásra buzdít: "Legyenek rajta, hogy a gyermekek történelmünk eseményeit sokkal többre becsüljék, mint más nemzetekét..., higgyék, hogy a román nemzet a legvitézesebb és a legelőkelőbb minden nemzetek között. Ne féljenek attól, hogy túlzásokba esnek, sőt mentől tovább mennek, annál jobb lesz."

Az óvodák többségét is a románosítás szolgálatába, a román nyelv terjesztésére állították fel. Az 1911-ig létrehozott 168 óvodából 133-at a csángó magyarok és bolgárok településein alapítottak. 1906-ban Konstancán (Küstendže) a gimnázium igazgatója, V. Dumitrescu ezt írja: "Ezen iskolának az oktatáson és nevelésen kívül az ország többi iskoláival együtt az is célja, hogy románokká változtassa át a gyermekeket, akik közül legtöbben otthon a szülőiknél csak görögül, bolgáruul, örményül stb. beszélnek."

1900 körül a mintegy 75 000-100 000 főnyi csángó magyarnak nincs egyetlen magyar iskolája. (2011-ben sincs!) Van olyan feljegyzés, amely szerint a csángó gyermek addig ismételte az első osztályt, amíg megtanulta a román nyelvet. Egymás között még a szünetekben sem beszélhetnek magyarul. 1848 után a csángó magyarok közé már olyan papokat küldtek, akik nem ismerték a magyar nyelvet. 1886-tól kezdve a jászvásári papneveldeben csak román nyelven oktatnak. Az utolsó magyar papnak, aki még a századfordulón Moldvában működött, a püspök megtiltotta a magyar nyelvű misét. Erdélyben ugyanebben az időben a románoknak több ezer iskolájuk van. Az erdélyi román papok híveikkel nemhogy magyarul nem beszéltek, de 80 százalékban ők maguk sem ismerték az állam nyelvét.

A román nacionalizmus 1913-ban sem esett kétségbe, amikor Romániával "egyesül" a 98 százalékarányban nem románok által lakott Dél-Dobrudzsa. Habozás nélkül fogtak hozzá az új, azaz "ősi román" föld elrománosításához is.

Fegyverszünet és megszállás

Amikor az Osztrák-Magyar Monarchia 1918. november 3-án Páduában aláírta a fegyverszünetet, elismerték az önálló Magyarországot. Azonban e fegyverszünet aláírását nem tekintették érvényesnek a szövetséges hatalmak, de a magyar területek megszerzését célul tűző országok sem. A történelmi Magyarország és Ausztria területén ekkor még idegen hadsereg nem tartózkodott. Tehát nem beszélhetünk a Monarchia katonai vereségéről. A vereség a fegyverszünet megkötése után alakult ki, amikor a magyar kormány látva a hadseregben

terjedő anarchista és bolsevista mentalitást, felozlatta azt, így akaratlanul lehetetlenné tette az aktív önvédelmet. Az új hadsereg megszervezése azonban nemcsak időigényes volt, de nagyrészt eredménytelen is. Minderre épp akkor került sor, amikor megindult a szerb, a csehszlovák és a román támadás. A magyar kormány másik nagy tévedése az volt, hogy bízott a győztes nagyhatalmakban, és úgy gondolta, ha Magyarország pacifista magatartást tanúsít, azt a béketárgyaláson méltányolni fogják. A területi egység megőrzésének céljából a magyar államvezetés a bolsevik és a szélsőjobboldali erők szervezkedései között fogott hozzá a svájci mintájú szövetségi államrendszer kiépítéséhez. Erdélyben a román, a magyar, a német és a vegyes önkormányzatú kantonok létrehozása azonban nem érdekelte a Iuliu Maniu vezette Erdélyi Román Nemzeti Tanácsot. De az előrenyomuló román hadsereget sem, sőt, igyekeztek felszámolni minden magyar önrendelkezési jellegű akciót. Ilyen történelmi helyzetben fogalmazódott meg a Székely Köztársaság megteremtésének gondolata. Néhány jeles erdélyi magyar vezető, köztük Paál Árpád politikus és újságíró is - 1918. november derekán, a Székelyudvarhelyen tartott gyűlésen - letette a hűségesküt a Székely Köztársaságra. Azonban a november 28-i marosvásárhelyi székely és a december 22-i kolozsvári magyar nagygyűlés már a magyar állam területi integritása mellett nyilatkozott. E politikai zűrzavarban, amikor az ország hadsereg nélkül maradt, miközben idegen haderők masíroztak, Kratochwil Károly vezetésével létrejött a székely és az erdélyi ezredek, a székely önkéntesekből az a 12 000 főt számláló Székely Hadosztály, amely kis létszáma ellenére is megpróbálta a lehetetlent, szülőföldje védelmét az idegen hódító hadsereggel szemben. Nekik 1919 januárjában a Királyhágónál sikerült feltartóztatniuk a román királyi hadsereget. A magyarság jövőjének alakítására azonban nagy csapást mért az 1919. március 21-i Magyar Tanácsköztársaság megalakulása. A nagyhatalmak épp akkor vitatták meg a végleges határok kérdését. Úgy tűnik, hogy a bolsevizmus veszélye miatt még jobban büntették a magyar népet, Magyarországot. A székely hadsereggel ellenséges magatartású kommunista hatalom miatt 1919. április 25-én a Székely Hadosztály is felozlott. A katonák némelyike beállt a Vörös Hadseregbe, és hősieen harcolt az északi felszabadító hadjáratban, de többségüket a román hadsereg Brassóba internálta.

A román hadsereg december 24-én megszállta Kolozsvárt, majd fokozatosan egész Kelet-Magyarországot. A magyarság vezetői hiába követelték Párizsban a határkérdés demokratikus, népszavazás, tehát a helyi lakosság megkérdezése általi meghúzását, kialakítását, hiába ajánlották fel, hogy a népszavazás eredményét, bármilyen is legyen, a magyarság tiszteletben fogja tartani, a magyarság meghallgatása nélkül megszületett a jelenkor történetének egyik legigazságtalanabb békediktátuma. Az 1920. június 4-én aláírt trianoni szerződés eredménye a kompakt magyar területek, köztük Székelyföld elcsatolása lett.

Román megszállás

Apponyi Albert - Csak a hivatalos tanterv alapján tanítsanak

Constantin Anghelescu - Szűkítik az anyanyelvű oktatást

Miután a Monarchia 1918. november 3-án fegyverszünetet kötött és leszerelte hadseregét, Románia - a nemzetközi jog megszegésével - megtámadta Magyarországot.

Az önkéntesekből, önszerveződéssel alakult, kis létszámú Székely Hadosztály honvédő csatákat vívott, megpróbálta feltartóztatni a megszálló erőket. Több helyi jellegű fegyveres ellenállásról is szólnak a krónikák, ilyen volt a Zsil-völgyi bányászvidék lakosságának fegyveres ellenállása.

A román uralom hihetetlen brutalitással, rablással, gyilkosságokkal kezdődött, amelynek áldozatai elsősorban a magyar civil lakosok. A megfélemlítés azzal kezdődött, hogy a román hadsereg által megszállt magyar településeken a

központban összegyűjtötték a lakosságot, és az elöljárókat megbotozták. A legsúlyosabb terrort Székelyföldön vezették be, mert itt a magyar tisztviselők nem akarták letenni a hűségüket. A román hadsereg nagyszámú túszt ejtett, internálótáborokat hozott létre, számos magyart vittek Romániába kényszermunkára. Kórházakat szereltek le, óriási állami és magánvagyonokat, terményeket koboztak el, elfoglalták a gazdag ezüst- és aranybányákat is. Megakadályozták a szén- és a gázzállítást Magyarországra, emiatt Budapest fűtés és világítás nélkül maradt. A Károlyi-kormány az atrocitásokról dokumentációt állított össze, amelyet könyv formájában akart a világ elé tárni. Kelet-Magyarország kirablása azonban nem az egyszerű katonák felelőssége volt. Ezt Brătianu miniszterelnök szavai egyértelműen bizonyítják: "Magyarországot a lehető legjobban meg kell gyöngíteniünk."

A francia modell

A román nemzetpolitikában már induláskor érvényesült a francia modell. A cél a központosított, homogén nemzetállam létrehozása volt. Bukarest folytatni kívánta a korábban - Dobrudzsa és Moldva területén - gyakorolt diszkriminatív és asszimilációs politikát. 1918 és 1922 között - az erdélyi, Nagyszeben központú Kormányzótanács irányítása alatt - a berendezkedő román államhatalom átvette a magyar intézményrendszert. 1922 és 1926 között nagyszámú magyar ipari vállalatot, pénzügyintézetet államosítottak, a kisiparosokat hátrányos megkülönböztetésnek tették ki. A gazdasági szintű diszkriminációt az adópolitika tükrözi legjobban. A magyarokra kivetett adó összehasonlíthatatlanul magasabb volt, mint a románok esetében. A nagy gazdasági válság idején - a húszas évek iskolapolitikájának eredményeként - a hivatalokban a magyarság visszaszorult. 1934 és 1938 között tovább folytatódott az anyanyelv használatának szűkítése.

Amikor a magyar revíziós politika egyre nyilvánvalóbbá vált, kiadták a Kisebbségi Statútumot. Ez külföldnek szólt, mert továbbra sem szűnt meg a diszkriminatív háttérbe szorítás. 1938-ban a királyi diktatúra egyetlen politikai szervezet működését engedélyezte: a Magyar Népközösség a Nemzeti Újjászületési Front magyar tagozataként folytathatta a magyarság érdekvédelmét.

Tény, hogy a román alkotmányok (az 1923-as, az 1938-as) a nemzeti kisebbségeket csak vallási közösségként ismerték el. Kinyilvánították az állampolgári jogegyenlőséget, de az 1924-es állampolgársági törvény előírásai miatt még 1939-ben is nagyszámú magyar volt román állampolgárság nélkül. A harmincas évek diszkriminatív intézkedései közé tartozik az a jogszabály is, amely megszabta a banki és a vállalati alkalmazottak nemzetiségi arányait. A román nacionalista politika ellensúlyozására alapított Országos Magyar Párt a román pártokkal kötött paktumokkal jutott be a parlamentbe. A Nemzeti Parasztpárt 1927 és 1931 között a román társadalom megerősítése mellett a kisebbségek egyéni integrációjára, egyéni jogegyenlőségre törekedett. A

Néppárttal kötött egyezségek a magyarság sérelmeinek orvoslását ígérték (1923-ban, 1926-ban). Az OMP 1928 és 1938 között egymagában indult a választásokon. 1938-ban, amikor királyi rendelettel feloszlatták a politikai pártokat, a Nemzeti Újjászületés Front keretében az erdélyi magyarság a Magyar Népközösségbe tömörülve folytatta tevékenységét.

Névelemzés, nyelvtörvények

A román uralom bevezetése után beindult a névelemzés és a származáskutatás. A mintegy 135 000 főre becsülhető magyar anyanyelvű izraelita felekezetűt - aki magát a magyar nemzet részének tekintette - leválasztották a magyarságról. A magyar anyanyelvű cigányokat külön nemzetiségnek nyilvánították, miközben a román anyanyelvű cigányokat a románokhoz sorolták. A magyar anyanyelvű görög katolikusokat és görögkeletieket - az 1930-as népszámlálás idején - szintén leválasztották a magyarságról. A cél egyértelmű: csökkenteni akarták a magyarság lélekszámát. Annak ellenére, hogy Erdélyből 1918 és 1922 között 197 000 magyar nemzetiségű menekült el, 1930-ban a magyarság számaránya még mindig nyolc százalékra, azaz 1,6 millióra becsülhető.

A diszkriminációra a kedvező feltételeket a kisebbségi jogok "alulszabályozottsága" teremtette meg. A bíróságokon 1921-ben, a közigazgatásban 1922-ben tették kötelezővé a román nyelv használatát. A tisztségek elnyerésének alapfeltétele az 1930-as évektől kezdve a román nyelvtudás. Ennek következményeként több mint tízezer magyar tisztviselő maradt munka nélkül. 1937-től a magyar földrajzi neveket, helységneveket csak románul lehetett leírni.

Földreform

Az 1921-es román földreform diszkriminatív volt mind a földkisajátítás, mind a földosztás terén. Erdélyben a magyarság számaránya alapján a földosztásból mindössze 16 százalékban részesült, bár a lélekszáma megközelítette a 30 százalékot. A magyar egyházak földbirtokának 84,5 százalékát, a magyar oktatást és közművelődést szolgáló 314 000 holdnyi földbirtokot is elvették. Kisajátították azokat a birtokokat is, amelyek tulajdonosai 1918 után külföldön tartózkodtak, és magyar állampolgárok voltak. Mindezt a trianoni szerződés előírásainak semmibe vételével. A diszkriminációra a legjobb példa az azonos jogi eredetű határőrezredek birtokrendezése. Miközben elvették a csíki székely határőrezred vagyonát, a 62 000 holdnyi erdőt, a hasonló jogállású naszódi román határőrezred vagyona továbbra is a helyi közösségek tulajdona maradt. Az a tény, hogy Románia négy történelmi régiójában más-más földreformtörvényt hoztak, tükrözi annak diszkriminatív jellegét. Habár a legkiegyensúlyozottabb földbirtokrendszert Erdélyben találjuk, mégis itt volt a legnagyobb mértékű a kisajátítás. Mindez egyértelműen jelzi a magyarság

gazdasági gyengítésére célzó politikát. A kisajátított földnek csak egynegyedét osztották ki, mert a földek kétharmadát közlegelők és erdők formájában az erdélyi román közösségek anyagi megerősítésére használták. A földreform lehetővé tette több mint 111 román telepes falu létrehozását is.

Oktatás

A magyar iskolák többségét államosították. Az 1919-ben megkötött kisebbségi szerződés előírta az egyházi és az iskolai ügyekben "az erdélyi szász és székely közösségek helyi autonómiához" való jogát, de ez nem került be az 1923-as román alkotmányba. Mivel az állam teljesen felszámolta a magyar óvodákat (645), a gyermekmenhelyeket (59), ismétlő népiskolákat (3500) és az ipari és kereskedelmi iskolákat (200), ezért engedélyezte a magyar egyházaknak az állami támogatás és egyetemi képzés nélküli felekezeti oktatás megszervezését.

Az 1930 és 1931-es tanévben Romániában 525 protestáns elemi iskola (483 református, 36 unitárius és 6 evangélikus) és 197 katolikus elemi iskola működött. Az egyetemi képzés hiányát a kolozsvári központtal megszervezett egyházi kollégiumokkal pótolták. A román hatalom az 1872-ben alapított kolozsvári Ferencz József Tudományegyetemet még 1919-ben bezáratta. Az egyetemet végzetek számaránya országosan 6 és 7 százalék körül mozgott, miközben a magyarság számaránya 8 százalék volt. A magyar tanulók 57,6 százaléka járt egyházi iskolákba. Az 1934 és 1935-ös tanévben 32 felekezeti polgári iskola (17 líceum, 7 tanítóképző, 4 felső kereskedelmi és 4 téli gazdasági) működött. Az állami magyar tannyelvű iskolák száma mindössze 112. A magyar középiskolások közel fele nem tanulhatott anyanyelvén. A magyar nyelv visszaszorításának élharcosa Constantin Angheliescu közoktatási miniszter volt. Nevéhez fűződött a kultúrzóna intézménye, a magánoktatási törvény és a baccalaureátusi rendszer bevezetése. A kultúrzóna Románia 20 megyéjét fogta át. Ez azt jelentette, hogy a nemzetiségi iskolákban oktató pedagógusok 50 százalékos fizetéskiegészítést, 10 hektár földet és költözési segílyt kaptak. Kötelezővé tették három tantárgy (történelem, földrajz és alkotmánytan) román nyelvű oktatását is. Amikor az erdélyi magyarság panasszal élt, és a Népszövetség elé vitte e kérdést, akkor Angheliescu az 1907-es Lex Apponyira hivatkozva, ügyes csúsztatással meghamisítja az 1907-es magyar törvény szövegét. Elhitette, hogy az említett magyarországi törvény által öt tantárgyat oktattak magyarul, mindezt akkor, amikor a Lex Apponyi csak a hivatalos tanterv alapján való tanítást követelte meg. Az 1925-ben kiadott magánoktatási törvény azt jelentette, hogy a magyar egyházi iskolák külön engedélyeztetés nélkül nem adhattak ki továbbtanulásra jogosító bizonyítványt. A magyar diákoknak az érettségi vizsgákat a baccalaureátusi törvény szerint idegen állami iskola tanáraiból alakított román bizottság előtt kellett letenniük. Ez gyakran azzal járt, hogy még abból a

tantárgyból is románul vizsgáztak, amit magyarul tanultak. Ennek ismeretében érthető, hogy az 1925-ben érettségiző magyar diákok 73 százaléka megbukott.

Kultúra, közművelődés

E korszakban a magyarság a már meglévő intézményeinek fenntartására törekedett, mert a román állam igyekezett meggátolni ezek fennmaradását, működését. Így például a nagy múltú Erdélyi Közművelődési Egyesületet - miután a húszas évek elején megfosztották vagyonától - csak 1926-ban ismerték el, Alapszabályzatát pedig 1935-ben. Az Erdélyi Gazdasági Egyesület is sokáig stagnált, míg végül 1936-tól gyors fejlődésnek indult. A Szász Pál elnöksége idején megszervezett falusi tagozatok hamarosan 40 ezer gazdát fogtak össze. Az erdélyi magyar művelődési életben (1930-ban) a Romániai Magyar Dalosszövetség játszott aktív szerepet, mintegy 150 tagszervezetet működtetve. A közvélemény formálásában jelentős szerepet vállaltak az egyházak, amelyek szócsövei a magyar lapok és időszakos kiadványok. Ilyen téren az erdélyi magyar kultúra viszonylag gazdagnak mondható. Mintegy 30 hírlap (Erdélyi Lapok, Brassói Lapok), folyóirat (Magyar Nép), irodalmi, társadalompolitikai kiadvány (Pásztortűz, Erdélyi Helikon, Korunk, Erdélyi fiatalok) jelent meg. A szépirodalomban a Kemény János vezette Helikon írói társaság szerepe kiemelkedő. Kiadták az Erdélyi Helikon irodalmi folyóiratot, miközben az Erdélyi Szépművészeti Céh gondozásában nagyszámú könyvet publikáltak. Az Erdélyi Irodalmi Társaság is folytatta tevékenységét, folyamatosan megjelentették az Erdélyi Irodalmi Szemlét. A harmincas években az Erdélyi Múzeum Egylet is újraindítja az Erdélyi Múzeum folyóirat közlését.

Egyház

A Vatikán és a román állam 1927 májusában kötött konkordátuma értelmében az erdélyi római katolikus püspökség másfél milliós lélekszámú közösségét alárendelték az alig 26 egyházközséggel rendelkező bukaresti érsekségnek. Ennek hátulütője az volt, hogy a szenátusban a román érsek képviselte a magyar római katolikusok érdekeit. Összevonták a szatmári és a nagyváradi püspökséget. Új görög katolikus püspökség létrehozását engedélyezték, de a magyar és a román katolikus közösség vagyonát közös kezelés alá helyezték. Azokból az egyházközségekből, amelyek korábban a Debreceni Református Egyházkerülethez tartoztak, de a politikai határok megvonása által Romániához kerültek, megszervezték a nagyváradi székhelyű Királyhágó-melléki Egyházkerületet.

A második világháború előzményei

- +

A politikusok egy része - már a húszas évek elején - rádöbbsent arra, hogy a nagyhatalmak az igazságtalan békeszerződésekkel megteremtették a második világháború kitörésének lehetőségét. A békediktátumok lehetetlenné tették az újonnan létrehozott, területileg kibővített országok és a területablással megcsönkített közötti együttműködést, ezért a harmincas években mind a győztesek, mind a legyőzöttek kiszolgáltatottá váltak a náci Németországgal szemben.

A nagy délszláv, a Jugoszláv állam létrehozói még álmukban sem gondoltak arra, hogy ezzel elvetették nemcsak az 1940-es és 1945-ös vérengzések magvait, de a 75 évvel későbbi négy véres háborúét is. A katýnihoz hasonló rémálomra, Európa legújabb történetében a legnagyobb vérengzésre, egy albán kisváros, Szrebrenica teljes férfilakosságának legyilkolására sem került volna sor, ha az első világháború után tiszteletben tartják a népek önrendelkezési jogát. Ha Közép-Európa népei együttműködhetek volna, akkor a második világháború idején jóval kisebb áldozattal, pusztulással jár. A jelenlegi alacsony életszínvonal bizonyára az ausztriaihoz lenne mérhető, és e térség megúsztta volna a kommunizmus szörnyűségeit. Hogy nem így történt, az utódállamok mohó területszerzési vágyának, a nagyhatalmaknak, elsősorban a francia diplomáciának köszönhető.

A húszas évek elején Lord Rothermere ezt írta a Magyarország helye című írásában: "Kelet-Európa nem más, mint sok kis Elzász-Lotharingia. Amikor 1871-ben a frankfurti béke elszakította e két ikertartományt Franciaországtól, elkerülhetetlenné tette az újabb háborút. Nagyobb mértékben ugyanezt a baklövést követték el az Osztrák-Magyar Monarchiát felosztó békeszerződések is. Döntéseik nyomán elégedetlen nemzeti kisebbségek jöttek létre Közép-Európa fél tucat országában, melynek bármelyike gyújtópontja lehet egy újabb világháborúnak."

Már rég nem emlegetné senki Trianont, ha a területablás helyett az etnikai elv

alapján kantonizálták volna az osztrák-magyar birodalmat. De a Közép-Európában élő népeket egyenjogú szövetségi államba lehetett volna tagolni, létrejöhetett volna a mai Európai Unió elődje, a Duna Menti Egyesült Államok szövetsége, közös piaca. Ennek hiányában azonban a második világháború újabb milliók pusztulását hozta. A békediktátumok által megteremtett Csehszlovákia és Jugoszlávia felbomlott. A területét megduplázó Románia is elvesztette Dél-Dobruzsát, Észak-Bukovinát és Moldova Prut és Dnyeszter közti területét. Az akkor nyert területekből uralma alatt tartja még Erdélyt, Partiumot és a Bánságot. Ezek megtartásának legbiztosabb módja az lehetne, ha a román államhatalom közösségi jogokat ad a különböző etnikumoknak. A belső önrendelkezés, a területi, a helyi és a kulturális autonómiák révén nem kellene rettegnie a területi integritás csorbításától. Ha egy országban biztosított a széles körű kollektív jog, a különböző autonómiák, és ténylegesen megoldott a "nemzetiségi" kérdés, ott nyugalom, feszültségmenetesség és jó együttműködés honol.

Romániában azonban még 2011 nyarán is tapasztalható a magyarellenesség. Ahányszor Székelyföld területi autonómiájának kérdése a média figyelmébe kerül, annyiszor árad a gyűlölet és az arcátlan hecckampány a tévé "szennycsatornáiból". A székely megyék feldarabolásának réme, Székelyföld és Erdély neve hivatalos okmányokban való használatának tilalma mind-mind arra mutat, hogy Románia nem akar változtatni politikáján, továbbra is fontos cél a homogenizálás, az őshonos magyarság felszámolása. Mindez akkor, amikor a székelység és az erdélyi magyarság legfőbb vágya békében és nyugalomban élni. Ezt csak a kollektív jogok biztosításával lehet megvalósítani.

A második bécsi döntés

A románosítás folyamatát Észak-Erdélyben az 1940-es, második bécsi döntés szakította meg. A Trianonban elcsatolt területek kétötöde (43 492 km²) visszakerült az anyaországhoz. Dél-Erdély 60 000 négyzetméter területe román többségével, az ásványkincsekben, a gázmezőkben gazdag vidékeivel továbbra is román uralom alatt maradt. E mesterségesen meghúzott határnak soha nem volt történelmi és földrajzi előzménye. Bár Erdély felosztása közlekedési, gazdasági szempontból nem volt ideális, de a népességarány szempontjából elfogadhatónak tekinthető. Az 1941-es "igen nagy gonddal és tárgyilagossággal végrehajtott" népszámlálás szerint a magyarok száma 1 344 000 (52,13%), míg a románoké 1 068 700 (41,45%).

Tény, hogy a bécsi döntés után kibontakozó kölcsönös (spontán) népességcsere, népességmozgás a magyarok lélekszámát növelte. Dél-Erdélyből mintegy 200 000 magyar telepedett át, míg Órománia területéről, a Kárpátokon túlról még 60 000 magyar érkezett. Ezzel párhuzamosan az Észak-Erdélybe betelepített, kb. 200 000 fős román nemzetiségű - azok, akik az adminisztrációban, a vasutaknál, a csendőrségnél és más munkakörökben a magyarok helyébe

kerültek - hazament ősei földjére. Időközben az anyaországból is nagyszámú magyar érkezett, többségük azok közül került ki, akik 1918 és 1922 között menekültek el Erdélyből. Számuk elérte a 197 000-et. E népességmozgás révén az észak-erdélyi részen több magyar, a dél-erdélyi részen több román élt. A számok egyértelműen mutatják azt, hogy hamis az a román propaganda, amely szerint Észak-Erdély román többségű volt. A jeles geográfus, Rónai András Térképezett történelem című könyvében közölt népességi adatok alapján - 1944 februárjára vonatkoztatva - egyértelműen állítható, hogy Észak-Erdély valóban döntő többségében magyarok által lakott területté vált, 3 011 000 lakosából 1 867 000 magyar (62,%), míg 1 036 000 román (34,4%), azaz alig több, mint a népesség egyharmada.

Elmondhatjuk, hogy a bécsi döntés a magyarsággal szemben elkövetett gyalázatos trianoni diktátum igazságtalanságait részben enyhítette. A bécsi döntésben a magyar nép érthető módon igazságtételt látott, és kitörő örömmel fogadta, míg a románok - elsősorban azok, akik Erdély megszerzése után (1918) telepedtek ide - nehezen tudták elfogadni Észak-Erdély elvesztését.

Észak-Erdély

Azok a magyar fiatalok, akik a román uralom idején magyar iskolák, illetve nyelvismeret hiányában nem tanulhattak, a "kis magyar idő" alatt lehetőséget nyertek a tovább tanulásra. Kulturális és társadalmi szervezetek százai alakultak. Az erdélyi gazdasági élet a magyar állam gazdaságpolitikájának és a háborús konjunktúrának köszönhetően anyagilag talpra állt. A legtöbb gazda - köztük a székelyek is - ekkor szerezte be korszerű mezőgazdasági felszereléseit. Sajnos, a háború itt is éreztette hatását, mert megszüntették a termelést és a fogyasztást is.

Mivel a román uralom idején felszámolták a tapasztalatokkal és közigazgatási ismeretekkel rendelkező erdélyi magyar tisztviselőréteget, ezért a szakemberhiányt a szakmailag felkészült anyaországiakkal pótolták. A magyarországi tisztviselők némely része azonban nem ismerte a helyi szokásokat, ezért kisebb konfliktusok és feszültségek is kialakultak. Állampolitikai szinten a románsággal való együttműködésre törekedtek, ezért a magyar államvezetés igyekezett visszafogni a románellenességet. Börtönbüntetést róhattak ki azokra, akik a kisebbségre lealacsonyító szavakat használtak. A magyar iskolákban a magyar gyermek nemcsak tanulta a román kisebbség nyelvét, de román nyelvből is érettségiznie kellett. E sorok írója több olyan személyt ismer, aki Sepsiszentgyörgyön a Székely Mikó Református Kollégiumban román nyelvből is érettségizett. Ismert olyant is, aki magyar rendőrként román településen teljesített szolgálatot, de a poszt elnyeréséért román nyelvből is kellett vizsgáznia. Mindezek mellett - a román települések egy részén - a magyar nyelv oktatása formális volt. Helyi szinten itt-ott került

olyan magyar tisztviselő is, aki nacionalista beállítottságú volt, de viselkedését nem felsőbb utasítás határozta meg.

A nacionalizmusról beszélve ne feledjük el, hogy 2011-ben, 66 évvel a háború után, ha valaki azt mondaná egy színmagyar településre kihelyezett román rendőrnek, hogy illenék ismernie a helyi lakosság nyelvét, bizonyára nem szerezne jó pontot. Azt meg egyenesen felháborítónak éreznék, ha Székelyföldön vagy Erdély magyarlakta régióiban a román diáktól megkövetelnék a helyi lakosság nyelvének ismeretét. Még elgondolni is szörnyű, hogy a román diák magyar nyelvből is érettségizzék. Ismerve a román nacionalizmust, bizony a médiában ömlene a magyar elnyomás rémképe. Azt, hogy a román pénznemre a hat legnépesebb romániai nemzetiség nyelvén is felírják az értéket, még elképzelni is nehéz, mert a román nacionalizmus még a Székelyföld nevet sem engedi hivatalos okmányban leírni.

Dél-Erdély

A Dél-Erdélybe szakadt magyarság helyzete a háború alatt tovább romlott. A legembertelenebb, legmegalázóbb helyzetbe a katonai és a munkaszolgálatra rendelt magyarok kerültek. A különböző bírságok, túladóztatás nyomasztóan hatott a gazdasági életre. A kölcsönös nemzetiségpolitika egyáltalán nem működött. A dél-erdélyi magyarság vezetői a fokozódó nemzeti elnyomás miatt igyekeztek megszervezni a magyarság érdekvédelmét. Ion Antonescu kormányfő jóváhagyásával 1940. november 4-én megalakult a Romániai Magyar Népközösség. E szervezet - a cenzúra, a gyülekezési tilalom, az utazási korlátozások ellenére - elsősorban a jogvédelem révén próbálta orvosolni a magyar sérelmeket.

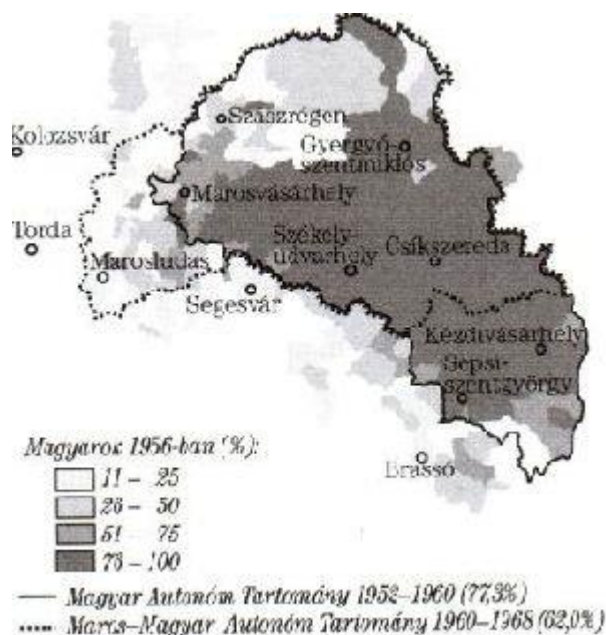
A magyarság egy másik jelentős szervezete, a Dél-Erdélyben maradt Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület egy része a Népközösség keretében, Nagyenyed központtal folytatta tovább tevékenységét. A dél-erdélyi magyarságnak olcsón közvetítettek mezőgazdasági gépeket, műtrágyát, tenyészállatokat. A gazdasági élet megszervezése mellett a magyarság vezetői fontos feladatnak tekintették a magyar kultúra ápolását is. Ebben a helyzetben megnőtt az egyházak szerepe. A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye 86 plébániát tartott fenn, míg az Erdélyi Református Egyházkerület 205 egyházközséget. Az unitáriusok, az evangélikusok szintén igyekeztek egyházközségeiket és felekezeti oktatásukat fenntartani. Erre igencsak szükség volt, mivel a román állam bezáratta a magyar iskolák többségét. Magyar nyelvű oktatást csak a hitvallásos iskoláknak nevezett tanintézetekben engedélyeztek, de a magyar gyermekek alig fele járt oda.

A magyarságnak nem volt képviselője a központi hatalomban, de még a helyi igazgatásban is csekély. A katonai diktatúra 1942-ben betiltotta a magyar lapokat, végül 1943-tól engedélyezték az Erdélyi Gazda és a havi Szemle megjelenését. A könyvkiadás a mélypontra jutott.

A szovjet csapatok előnyomulása

Amikor egyértelművé vált, hogy a szovjet csapatok előretörése megállíthatatlan, az erdélyi magyar politikai elit, a különböző politikai és civil szervezetek képviselői - 1944. augusztus 24-én - Kolozsváron tanácskozást tartottak. Több kérdést vitattak meg. Célként tűzték ki a gyárak, üzemek leszerelésének és elszállításának megakadályozását. Elhatározták azt is, hogy a magyar közigazgatás kivonása után megszervezik a közrend fenntartását. Eredménye: valóban sikerült megakadályozni a fosztogatásokat. A gyűlésen részt vevők felkérték Horthy Miklóst, Magyarország kormányzóját, haladéktalanul kezdje meg a fegyverszüneti tárgyalásokat a Szovjetunióval, hogy elkerülhető legyen Erdély hadszíntérré válása. Ekkor alakult meg az Erdélyi Magyar Tanács.

1944 ősze

A szovjet hadsereg egységei 1944. augusztus 26-án lépték át a határt. Mivel Székelyföld zsákszerűen, hosszan nyúlt be Romániába, ezért katonai védelme lehetetlenné vált, a magyar hatóságok kénytelenek elrendelni kiürítését.

Észak-Erdélyből a szovjet és román hadsereg előnyomulása miatt mintegy 400 000 magyar menekült el. Így például Csík megyében 1945 decemberében a lakosság 57 százaléka nem tartózkodott otthon. Itt a népesség többsége az erdőrengetegekbe, az esztenákra húzódott.

Október 10-én alakult meg a Felszabadított Erdélyi Területek Közigazgatását Irányító Kormánybiztosság. Megkezdődött a román adminisztráció újjászervezése. Egy marosvásárhelyi emlékirat (1944. november 11.) tükrözi a kialakult helyzetet: a "közigazgatás megszervezőinek nagy része a bosszú

gondolatával jött ide". Szerencsére az orosz hadvezetés nem engedélyezte a román közigazgatás betelepítését a nagy magyar városokba. A berendezkedő hatalom, a Casbi-törvény (az Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Ellenőrző Pénztár) által nagyszámú magyar és német nemzetiségűt fosztott meg vagyonától. Ennek jogi alapja csupán annyi volt, hogy háborús bűnösnek nyilvánították őket.

A front elvonulása az észak-erdélyi magyarság számára nem hozott nyugalmat, csak szenvedések sorozatát. Târgu Jiuban, Focșani-ban és a földvári munkatáborokban (haláltáborokban) - az embertelen körülmények miatt - ártatlan magyarok ezrei haltak meg. A Maros-Torda megyéből internált négyezer magyar közt mintegy 450 kiskorú is volt. A Szovjetunióba hadifogolyként deportált erdélyi magyarok száma elérte a 40 000-et. A voluntároknak nevezett félkatonai csapatok, bandák szintén "bosszuló" hadjáratokat szerveztek. Különösen a Maniu-gárdák magyarelles atrocitásai, gyilkosságai váltak hírhedtté. A legagresszívebb csoportot Gavrilă Olteanu vezette. Ahol elhaladtak, ott fosztogattak, raboltak, bántalmazták a lakosságot. Középkori módszereket, lefejezést vetettek be, tömeges kivégzéseket hajtottak végre Szárazajtán, Csíkszentdomokoson, Gyergyószentmiklóson, Egeresen és Bánffyhunyadon.

Észak-Erdélyi Köztársaság

A szovjet katonai parancsnokság a vérengzések leállítására - elsősorban a front háttországának nyugalmaért - 1944. november 14-én kiutasította Észak-Erdélyből az agresszív román közigazgatást. Az új helyzetben sokan kezdtek bizakodni abban, hogy Észak-Erdélyben etnikai szempontból demokratikus magyar-román önkormányzat alakulhat ki. Többen elképzelhetőnek vélték Erdély területi autonómiájának elnyerését, a csodavárók pedig egyenesen az Észak-Erdélyi Köztársaságról álmodoztak.

Észak-Erdély irányítására 1944. december elsején szervezték meg a kolozsvári székhelyű Észak-Erdélyi Központi Tanácsadó Testületet, melynek tagjait a különböző politikai szervezetek képviselőiből választották. Sajátos helyzet alakult ki. Bevezették a szovjet katonai igazgatást, amely azt jelentette, hogy a közigazgatás újjászervezése során ki kellett kérni a szovjetek jóváhagyását. Bár magyar főispán intézkedett Háromszéken, Udvarhelyen, de román főispánok álltak magyar többségű vármegyék élén: Bihar (64%), Maros-Torda (61,5%), Szatmár (55%) és Kolozs (55%). Annak ellenére, hogy Észak-Erdély magyar többségű terület, a magyarság számarányához mérve visszaszorult a vezetésben. Még így is örömmel fogadták, hogy a Vörös Hadsereg helyi vezetői véget vetettek a magyarok elleni atrocitásoknak. A szenvedések azonban nem értek véget, mert 1945 januárjában a szovjet-román fegyverszüneti megegyezés alapján a román kormány háborús jóvátételként nagyszámú munkaerő küldését vállalta malenkij robotra. A román vezetés örömmel szabadult meg nemcsak a

dél-erdélyi szászoktól, a bánsági németektől, hanem a szatmári sváb származású magyaroktól is.

Észak-Erdélyben mindenki szabadon használhatta szimbólumait és anyanyelvét. A feliratok kétnyelvűek voltak, magyar pengővel és román lejjelel is lehetett fizetni. A legtöbb megyében törvényesítették a kétnyelvűséget. Idézem Kolozsvármegye főispánja, Vasile Pogăceanu február 10-én kiadott rendeletét: "Minden állami, megyei és városi hivatalban mindennemű felirat magyar és román, illetve román és magyar nyelven függesztendő ki aszerint, amint az illető város vagy község lakossága magyar vagy román többségű. Minden hivatalos rendeletet két nyelven kell kiadni a fenti elvek szellemében." Mindkét nyelv érvényes az utcanevek, a településnevek használatában is. Már decemberben beindították a magyar és a román tannyelvű iskolákat. A magyar tanügyi igazgatás irányítására létrehozták a kolozsvári székhelyű Magyar Tankerületi Főigazgatóságot.

1945. február 12-15-én Kolozsváron tanácskozott "Észak-Erdély parlamentje". Megszervezték az Észak-Erdélyi Központi Végrehajtó Bizottságot, amelynek regionális kormány szerepet szántak. Vezetőinek választották ifj. Teofil Vescantelnökként és Jordáky Lajost társelnökként. A minisztériumok szerepét tizenegy szakosztály töltötte be.

Észak-Erdély "bukása"

Az első világháború végéhez hasonló helyzet alakult ki. Az etnikai kérdés tisztességes megoldása másodlagossá vált, most sem érdekelt senkit az igazságosság, a méltányosság és az etnikai elv. Senkinek nem fájt az, hogy Észak-Erdély lakosságának közel kétharmada magyar nemzetiségű, és román uralom alá kerül. Nem okozott gondot az sem, hogy az itt élő két nép egymással meg tud egyezni, olyan autonómiát tud létrehozni, amelyben valóban egyenlők lehetnek. A nagypolitika ismét az itt élők feje felett döntött. Sztálin 1945. január elején ígéretet tett arra, hogy Észak-Erdélyt engedi Romániához csatolni, ha ott kommunista befolyású kormány kerül hatalomra. Miután március 6-án megalakult a dr. Petru Groza vezette kormány, Sztálin március 8-án közölte a román vezetéssel, hogy engedélyezi Észak-Erdély román uralom alá jutását. Ennek megünneplésére - március 13-án - Kolozsváron került sor. Ez alkalommal a Magyar Népi Szövetség Észak-Erdélyi Végrehajtó Bizottsága nevében memorandumot adtak át Grozának. Ebben kérték az Erdélyben élő két nép egyenjogúságának biztosítását, közösségi jogokat, a magyar nyelv hivatalossá nyilvánítását azokban a régiókban, ahol a népesség fele magyar. Kérték a nemzeti szimbólumok használatát, a magyar nyelvű katonai kiképzést és az internálótáborok felszámolását.

Az átmenet

A háborús "bűncselekmények" kivizsgálása diszkriminatív, ezt tükrözi az

elítéltek etnikai aránya. A kolozsvári népbíróság 372 magyar, 83 német és csupán 26 román nemzetiségűt ítélte el. A kiutasítások, a harci események és más okok miatt 1946 decemberéig 98 000 magyar hagyta el Erdélyt. E szám akár öt-hatszorosa is lehetett volna, ha 1946 áprilisában a Szovjetunió teljesíti a Román Kommunista Párt kérését, azaz 400-450 ezer erdélyi magyar kitelepítését.

A Groza-kormány - az 1947. február 10-én aláírt párizsi békeszerződésig - számtalan engedményt tett a magyarságnak. Ezekkel akarták befolyásolni a párizsi békeszerződés előírásait, hisz a határkérdés ekkor még nem tekinthető lezártnak. A román politikai elit tudatában volt annak, hogy a békekötés után az engedményeket fel lehet számolni. Groza a Kolozsvári ünnepségek idején - a március 13-án tartott minisztertanácsi ülésen - megkezdte a félrevezetést. Ámító szavakkal igyekezett a határkérdés fontosságát jelentéktelenné tenni. Arról beszélt, hogy a két nép és a Duna mente népei egységben és boldogságban fognak élni. Ő volt a határok légiesítésének egyik első népszerűsítője is. A kormány törvényrendelettel törölte el a kisebbségi kifejezés használatát, és bevezette a nemzetiségi fogalmát. A román államvezetés elhitette az erdélyi magyarság vezetőivel azt is, hogy a magyarság jogait a demokratikus Románia fogja szavatolni. 1945-ben visszaállították a magyar egyetemet Bolyai néven. Marosvásárhelyen orvosi és gyógyszerészeti egyetemet alapítottak. 1945 és 1948 között valóban működött magyar oktatási autonómia. Nem véletlen tehát az, hogy a Magyar Népi Szövetség a Groza-kormány támogatója lett. Jó kapcsolat alakult ki a kormány és a Magyar Népi Szövetség vezetői, Kurkó Gyárfás, Balogh Edgár és Bányai László között. Az MNSZ "százas" intézőbizottsága ezért mondott le a határváltoztatás követeléséről. Több jeles személyiség - köztük Márton Áron püspök - úgy vélte, hogy a magyar kérdés megoldása csak az igazságos etnikai határok kijelölésével lehetséges. Sajnos, az események őket igazolták. Már a Groza-kormány idején is hoztak magyarelles, hátrányos intézkedéseket. Csupán két példát említek: az 55 százalékban magyarlakta Kolozs megyében az 1945-ös földreformkor az elkobzott területek 87 százaléka magyar tulajdon volt, de a földet kapó magyarok aránya csak 35 százalék; 1947 júliusában megtiltották az etnikai alapon szerveződő szövetkezetek működését, így a magyar szövetkezeteket bekényszerítették a román állami szövetkezetbe.

Magyar autonómia

A Szovjetunió nyomására hozták létre a Magyar Autonóm Tartományt. Moszkvából 1951. szeptemberében két autonómiatervezetet küldtek Gheorghe Gheorghiu-Dej pártfőtitkárnak. A javaslatok egyike magában foglalta volna Székelyföldet, a Mezőséget Kolozsvár központtal, mintegy húszezer négyzetkilométeres területtel. A második változat csak Székelyföldet és néhány szomszédos vidéket tömörített. A román vezetés a kisebb változatot, a 13 500 négyzetkilométer kiterjedésű autonómia létrehozását karolta fel. A Magyar

Autonóm Tartományban a magyarság számaránya elérte a 77,3 százalékot, a románságé a 20 százalékot. A román alkotmány 1952. szeptemberi hatállyal szentesítette az új közigazgatási egység létrehozását. A tartomány központjaként a 74 százalékos arányban magyar többségű Marosvásárhely jelölték ki. A MAT vezetésében a magyarok számaránya elérte a 80 százalékot. A Securitate főnöke Kovács Mihály, az első titkár Csupor Lajos és a néptanács elnöke Bugyi Pál lett.

A magyar többségű vezetés azonban nem jelentett nemzeti szempontú irányítást, szó sincs magyar önrendelkezésről. A MAT egyike volt a többi tartománynak. Végrehajtotta a párt és a kormány utasításait, azonban a nyelvhasználat és a kultúra terén tagadhatatlan az előrelépés. A közigazgatásban használhatták a magyar nyelvet. Magyar kulturális intézményeket alapítottak. Marosvásárhelyen a Szentgyörgyi István Színművészeti Akadémia mellett megszervezték a Székely Színházat. Megjelentették az Igaz Szó irodalmi folyóiratot, az Új Élet kulturális lapot, 1958-tól beindították a román rádió magyarul sugárzó területi stúdióját. Az engedményeket az 1956-os magyar forradalom utáni években megszorítások követték. A "magyar nacionalizmust" elnéző helyi vezetést bírálták, majd 1960. december 24-én a Nagy Nemzetgyűlés megváltoztatta a tartomány határait, kiterjedését, nevét és nemzetiségi arányait. Az új megnevezés: Maros-Magyar Autonóm Tartomány. Háromszék nagyobb részét Brassó tartományhoz csatolták, míg a román többségű Marosludas és Dicsőszentmárton térségét a MMAT részévé nyilvánították. Ebben a magyarok nemzetiségi aránya 61,1 százalékra esett vissza.

Tény, hogy míg az autonóm tartományon kívüli térségekben teljes gőzzel indult be a románosítás, a magyar nagyvárosok etnikai arányainak erőszakos megváltoztatása, addig ez itt visszafogottabbá vált. Bár e tartomány nem rendelkezett statútummal, így az autonómia is formális volt, mégis megőrizhette magyar jellegét.

1948 és 1968 között

Miután a kommunisták átvették az ország irányítását - 1948 és 1952 között -, börtönbe vetették a Magyar Népi Szövetség vezetőit és a magyar kultúra jeles személyiségeit. Az MNSZ 1953-ban feloszlatta önmagát, javait a Román Munkáspárt vette át.

Az államosításkor (1948) felszámolták az önálló magyar intézményrendszert, az egyházi iskolákat állami tulajdonba vették. Megszűntnek nyilvánították az Erdélyi Múzeum Egyesületet és az Erdélyi Magyar Kulturális Egyesületet is. A színházak, a múzeumok, a könyvkiadás, a folyóiratok a román állam hatáskörébe kerültek. Állami magyar színházi társulatok működtek Marosvásárhelyen, Kolozsváron, Nagyváradon, Szatmárnémetiben és Sepsiszentgyörgyön. Kolozsváron opera és bábszínház is volt. 1948-ban a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Intézetben beindult a

magyar színészképzés. Néhány évtizeddel később a magyar színházak keretében - azok korlátozására és ellenőrzésére -, román tagozatok alakultak. Az '56-os magyar forradalommal való szimpátiáért, illetve a helyi szervezkedések miatt három-négyezer magyar nemzetiségűt tartóztattak le. Elég volt Illyés Gyula Egy mondat a zsarnokságról című versének lemásolása, szavalása, hogy bárkit tíz évi börtönre lehessen ítélni. 1959-ben felszámolták a Bolyai Egyetemet, beolvasztották a Babeş Egyetembe. Hozzáfogtak a magyar tannyelvű középiskolák román iskolákkal való összevonásához. Fokozatosan háttérbe szorult a magyar nyelvű szakképzés. A magyarokat, az értelmiséget a Securitate ellenőrzése alá helyezték. A román államnacionalizmus előretörését mutatja az, hogy 1959-ben a "nemzeti kisebbség" fogalma helyett bevezették a "román nép és az együttélő nemzetiség" megnevezést.

Az egyház és az állam kapcsolatát az 1948-as kultusztörvény szabályozta. Mivel a katolikus egyház nem mondott le a Vatikánnal való kapcsolatairól, és nem vállalta a román állammal szembeni alárendeltséget, püspökei és papjai fokozott üldöztetésben részesültek. Márton Áron püspököt börtönbe zárták. Börtön, száműzetés lett a sorsa az 1948 és 1964 között letartóztatott 130 római katolikus papnak is. Felszámolták a görög katolikus egyházat és a szerzetesrendeket. A protestáns egyházakat a román államnak rendelték alá, ezért papjaik letartóztatási aránya kisebb.

Az 1921-es, az 1945-ös földreform, a Casbi-törvény kisajátításai után, a magyarság gazdasági erejét az 1948-as államosítással igyekeztek megtörni. Felszámolták az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesületet. A magyar tulajdonban lévő nagyipart, bányákat, szállítóvállalatokat, a Csíki Magánjavakat államosították. 1949 és 1953 között megkezdődött az erőszakos kollektivizálás, amelyet 1962 áprilisára fejeztek be. Már a kezdeti években 170 ezer gazdálkodót deportáltak, közülük sokan a Duna-csatornához kerültek. A terményekre hatalmas beszolgáltatási kvótát róttak ki, hogy arra kényszerítsék a gazdálkodókat, földjeiket, felszerelésüket, állatállományukat átadják az államnak, vagy belépjenek a téeszbe.

Diktatúrában (1968-1989)

1968-ban, a megyék újjászervezése idején, kulturális intézmények alakultak. Magyar szempontból nagy jelentőségű a Domokos Géza irányításával létesült nemzetiségi könyvkiadó, a Kriterion. Beindult a pár órás magyar nyelvű televízióadás. Kiadták A Hét című kulturális folyóiratot, országos és megyei napilapok indultak. Nicolae Ceauşescu pártfőtitkár a nemzetiségi kérdést már 1968-ban véglegesen megoldottnak nyilvánította. Erre hivatkozva tartotta fölöslegesnek az új "magyar státútum" kiadását, helyette létrehozta a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsát, amelynek formális szerepet szánt. A liberalizmust 1971 után a nyílt diszkrimináció váltotta fel. Ennek egyik ékes példája a beiskolázás, a gyermeklétszám meghatározása volt. Az 1973. május 13-i 273-as számú törvényrendelet előírta azt, hogy a nemzetiségi iskolákban

az ötödik osztályt 25, a kilencediket 36 fős létszámmal lehet indítani, miközben a román tagozatokon ezt nem kötötték létszámhoz. A nemzetiségek által lakott községekben, ahol oktatás folyt, kötelezővé tették a román tagozatok szervezését, akár egy tanulóval is. A frissen végzett magyar szakemberek többségét a Kárpátokon túlra helyezték.

A nemzetikommunizmus az "együttélő nemzetiség" fogalmát "magyar származású román dolgozók"-ra változtatta. A beolvasztási politika 1984-től kezdve teljesen nyílttá vált. 1988-tól a helyneveket, a településneveket, akárcsak 1937 után, nem lehetett magyarul leírni. Magyarellenes, szélsőséges uszító könyvek megjelenését engedélyezték. Mivel szólás- és sajtószabadság nem létezett, az erdélyi magyarság elnyomásáról a nemzetközi közvéleményt csak szamizdat (Ellenpontok) formában lehetett tájékoztatni.

Az 1968-as megyésítéssel felszámolták a Maros Magyar Autonóm Tartományt. Székelyföld területét három megyébe - Kovászna, Hargita és Maros - tagolták. A "hivatalos" román népszámlás adatai szerint 1977-ben Hargita megye lakosságának 85 százaléka volt magyar, míg Kovászna megyében 78,4 százalék. Maros megye székely székeit, a történeti Marosszéket és Nyárad mentét több román többségű régióval bővítették ki, így a székelység számaránya 44,3 százalékra esett vissza.

Az erdélyi magyarok száma az 1980-as évekig emelkedett, a szaporodási mérleg pozitív volt, a székely régióé 2000-ig, bár 1977 és 1992 között az erdélyi magyarság lélekszáma százezer fővel csökkent. Hivatalosan 63 ezren hagyták el az országot, de az illegális kivándorlók lélekszáma elérte a 30 ezer főt. A legújabb felmérések szerint, 1989 után 21 év alatt újabb 300 ezer erdélyi magyar hagyta el az országot. A hivatalos román népszámlálás szerint Erdélyben 1956-ban 1,61, 1966-ban 1,71, 1977-ben pedig 1,87 millió magyarul beszélő élt. 2002-re már csupán 1,41 millió, bár romániai szinten a magyarság száma 1,5 millióra tehető.

A szocialista iparosítás és a termelőerők ésszerű elosztása ürügyén megváltoztatták az erdélyi városok etnikai arányait. Moldvából 800 ezer románt telepítettek Erdélybe, de Havaselvéről is sokan érkeztek. Az egykori magyar és német nagyvárosokban - Nagybányán, Nagyváradon, Kolozsvárt, Szatmárnémetiben - a románság került többségbe. Megnőtt a vegyes házasságok száma, és nőtt az asszimiláció aránya is. A tervszerű betelepítés Székelyföld városait sem kímélte. Ennek első áldozata Marosvásárhely. Az erdélyi városokban az 1910-es népszámlás adatai szerint a románok számaránya csak 19 százalék volt, ez néhány évtized alatt megváltozott. Magyar többségüket csak Székelyföld városai és néhány kisebb partiumi város őrizte meg. Székelyföld románosítása a megyeközpontok betelepítésével kezdődött, de a tömbmagyar térség etnikai fellazítására már nem került sor. A fejletlen gazdaságpolitika miatt eladósodott ország az 1980-as években rákényszerült a külföldi kölcsönök megadására. Ceaușescu és klikkje a lakosság kiéheztetése árán fogott az adósságtörlesztéshez. A lelassult iparosítással párhuzamosan csökkent Székelyföld betelepítésének üteme is, ezért az iskolák elrománosítása

újabb lendületet nyert. A székely megyeközpontokat a nyolcvanas években zárt városokká nyilvánították, ahová csak államalkotó telepedhetett. 1988-ban dolgozták ki a falurombolási tervet. Ennek esett áldozatul a 180 házból álló székely település, Bözödújfalú, amelyet 1988-ban vízzel árasztottak el. E Maros megyei település a falurombolás szimbólumává vált. A diktatúra az egész ország népét panellakóvá, ellenőrizhetőbbé, kiszolgáltatottabbá akarta tenni, és egy kalap alatt örökre szeretne volna megoldani a nemzetiségi kérdést is. E borzalmas terv megbukott, mert a kommunista termelőmód, amelyet a diktatúra kíméletlensége tartott fenn, már nem volt működőképes. Az 1989-es fordulat Tőkés László református lelkész nevéhez kapcsolódik. A Temesváron 1989 decemberében kirobbant "forradalom" után, Romániában az ország irányítását jórészt a "másodvonalbeli" kommunisták vették át.

Hatalomváltás után

A Nemzeti Megmentési Front 1989. december 24-én hirdette meg a teljes nemzeti egyenlőséget. Természetesen, a román nacionalizmus nem hagyta magát. Ennek ellenére a magyarság hozzálátott saját intézményeinek újjászervezéséhez, amely a magyar többségű régiókban sikerrel járt. Amikor a magyar iskolák és állami egyetem visszaállítását követelő 1990. február 10-i könyves-gyertyás tüntetésekből több százezer magyar vett részt, ennek mérete megrémítette a szélsőséges nacionalistákat, akik március 19-én nemzetiségi konfliktust robbantottak ki. Tették egy olyan városban, mint Marosvásárhely, ahol 1941-ben a románok aránya alig 3,9 százalék volt. Egy ilyen etnikai múltú, akkor még magyar többségű településen egy gyógyszertár magyar nyelvű felirata már elég volt ahhoz, hogy a román falvakból fejszékkel felfegyverzett parasztok ezreit csődítsék a városba, és ostrom alá vegyék az RMDSZ Maros megyei székházát. A szélsőségesen magyarelles pogrom eredménye azonban nemcsak hat magyar ember halála volt, hanem több ezer magyar kivándorlása és az ezt követő diszkriminatív törvényszéki ítéletek. A véres etnikai konfliktus másik eredménye a Román Hírszerző Szolgálat (SRI), az 1989. december 30-án feloszlott Securitate jogutódjának a megszervezése lett. Tény, hogy amit a magyarság a fordulat hónapjaiban megteremtett, nagyjából azzal is maradt. Még a 2010/2011-es tanévben is román nyelven oktatják a Románok történelmét, Románia földrajzát. A szakoktatás szintén román nyelvű. Állami magyar egyetem Romániában még ma sem működhet. E sorok írása idején a marosvásárhelyi orvosi egyetemen épp a magyar oktatás diszkriminálása folyik.

A "forradalom" utáni napokban alakult meg az RMDSZ, amely az első választásoktól kezdve részt vesz a parlamenti munkában. Állandóan védekező pozícióba kényszerül, az úgynevezett kis lépések politikáját kénytelen követni. A választásokon rendszerint azzal a román párttal lép koalícióra, amely ígéretet tesz a magyarság jogainak bővítésére. Általában felemás megoldások, részleges eredmények születnek. Hiába hoznak törvényt, mert ha kisebbségi

jogérvényesítésről van szó, akkor az a gyakorlatban hosszú évek elmúltával és részben valósul meg. Ilyen volt például a 2002-ben kiadott törvény az elkobzott ingatlanok, az egyházak ingatlanjainak visszaadásáról. Bár az RMDSZ részt vállalt a kormányzásban is, befolyása kevés, mert még a kisebbségi törvény elismerését sem tudja kiharcolni.

A helyi önkormányzatok munkáját a kormányt képviselő prefektusok akadályozzák. Az 1991-ben elfogadott új alkotmány Romániát nemzetállammá nyilvánítja. A magyarságot erre hivatkozva fosztják meg a legelemibb kollektív jogoktól. Romániában csupán egyéni jogok érvényesülhetnek, így biztosított az identitáshoz és az anyanyelvű oktatáshoz való jog. Az anyanyelv használata a közigazgatásban a 20 százaléknál magasabb arányban lakott magyar településeken lehetőség, de még mindig nem működik.

*

A politika és a történelem határvonalán, a publicisztika eszközeivel készült sorozatunk nem szakdolgozat. Vázolni szerettük volna a román fennhatóság alá került magyarság jogfosztottságát, diszkriminálását. Tudatosítani akartam, hogy nemcsak Erdélynek, de Székelyföldnek sincs jövője, mert a román nacionalizmus nem akar lemondani a homogén nemzetállam megteremtéséről. Ebből következik, hogy az erdélyi magyar politikában nincs helye a széthúzásnak. Az autonómiáért folytatott harcban egységes fellépésre van szükség és az 1990-es tüntetésekhez hasonló méretű tiltakozásokra is. Hisszük, hogy a belső önkormányzat Románián belül is megteremthető!

Megjelent a Háromszék napilapban.